

GLASNYT

Udgivet af Glashistorisk Selskab Aalborg * 1976

Nummer 27

september 2001

14 årgang.

25 års jubilæum

Indhold.

Tidligste hvidtglasproduktion på Glasværket i Aalborg, betragtning ved Torben Errboe.

Referat : 23 august 2001 Irene M. Kristensen. Åbning af Glasudstilling.

Referat : 25 august 2001 Irene M. Kristensen. 25 års jubilæumsfest på Orkideen.

GLASNYTs redaktion adresse:
Glashistorisk Selskab Aalborg*1976
Postboks 543, 9100 Aalborg.

Redaktion:

Poul Schjelder. TLF / FAX. 98 38 12 26
E-mail : poul.schjelder@adr.dk

Irene M. Kristensen.

Bente Hansen.

Tryk: **MINOLTA** digital kopimaskine **DI 620**

25 år er gået !

Skal man sige noget om det!

tja! det skal man vel.

Så må det siges,

at det har været en stor fornøjelse,

at være med til,

at fremme interessen,

for dette *skøre* emne *GLAS*

i

25 år

en stor tak sendes her til alle medlemmerne,

som har været med til at holde liv i G.S.Aa.*1976

vi ser frem til de næste 25 år

Poul Schjelder.

MINOLTA

Aalborg, Marathonvej 1, 9230 Svenstrup. Tlf. 98 38 26 22 Fax 98 38 24 88

Aalborg Glasværks tidligste hvidtglasproduktion

I 1991 afsluttede Aalborg Kommune et imponerende fem-bindsværk, *Aalborgs Historie*. Fjerde bind har titlen *Aalborgs industrielle udvikling fra 1735 til 1940* og er skrevet af arkivar Henning Bender, lokalhistorisk arkiv. I dette bind findes under branchegennemgangen fra 1835 til 1885 et syv-siders afsnit om Glasværk samt fra 1885 til 1940 yderligere fire sider (1).

I alt ca. elleve sider lyder for samlere af antikke glas ikke af meget, men det er måske netop årsagen til, at disse ellers omhyggeligt gennemarbejdede afsnit tilsyneladende ikke mig bekendt har haft de glashistorisk interesseredes store bevågenhed.

Aalborg Glasværk.

Arbejdere, produktion, produktionsværdi og nettooverskud 1853-1881.

År	voksne	Arbejdere		flasker 1000 stk.	flasker 1000 rd.	Produktion		Overskud netto 1000 rd.
		børn	ialt			hvidt glas 1000 rd.	ialt værdi 1000 rd.	
1853	32	7	39	233	11	—	11	—
1854	27	7	34	600	30	—	30	—
1855	31	7	38	600	35	—	35	—
1856	27	7	34	700	40	—	40	—
1857	28	7	35	700	40	—	40	—
1858	—	—	—	—	—	—	—	—
1859	26	7	33	572	33	6	39	—
1860	18	9	27	528	32	4	36	—
1861	29	9	38	530	36	4	40	—
1862	29	13	42	600	32	4	36	—
1863	38	14	52	600	33	4	37	—
1864	26	—	—	—	—	—	—	—
1865	34	16	50	650	34	14	48	—
1866	54	32	86	1000	50	38	88	13
1867	58	32	90	900	40	37	77	13
1868	60	32	92	950	48	40	88	12
1869	52	32	84	950	46	45	91	10
1870	63	32	95	—	—	—	89	9
1871	63	32	95	950	44	47	91	12
1872	63	32	95	1100	50	51	101	22
1873	64	32	96	1115	—	—	150	40
1874	64	32	96	1000	70	80	150	40
1875	64	33	97	1000	55	75	130	0
1876	66	19	85	1100	57	69	126	12
1877	70	18	88	1140	60	68	128	16
1878	—	—	—	—	—	—	129	5
1879	—	—	—	—	—	—	124	8
1880	—	—	—	—	—	—	110	8
1881	79	18	97	—	—	—	111	8

Fig. 1

I dette første afsnit findes en omfattende tabel med oplysninger om arbejdernes antal, fordeling voksne/børn, produktion, produktionsværdi og nettooverskud 1853-1881 for Aalborg Glasværk. Af denne tabel fremgår det, at hvidtglasproduktionen starter i 1859 med en værdi af 6000 rigsdaler og fortsætter derefter med årlige angivelser af produktionsværdien frem til 1878, dog med manglende oplysninger for årene 1864, 1870 og 1873. (Fig. 1)

I den øvrige tilgængelig glaslitteratur om Aalborg Glasværk er det almindelig accepteret, at det første hvide glas først produceres i 1866 med opførelsen af en regulær hvidtglasovn. Kammerherre Schüttes plan med ansøgningen om opførelsen af Aalborg Glasværk i 1852 bestod overvejende i at få skabt en mere rentabel flaskeproduktion med gode forsyningslinier og afskibningsmuligheder. Herefter fremstilledes flasker ikke længere på Schüttes andet glasværk Conradsminde, som fra 1852-53 udelukkende producerede hvidtglas og pingel. For perioden fra 1853 til 1866 har vi betragtet det som noget nær et faktum, at Aalborg udelukkende tog sig af flaskerne. Det kan derfor umiddelbart undre, at Henning Bender i sin tabel anfører, at der var en hvidtglasproduktion allerede fra 1859.

Af tabellen fremgår det ligeledes, at oplysninger om hvidtglas for året 1858 mangler. Der eksisterer imidlertid en indberetning fra Rathmann & Kissmeyer for dette år (2). (Kopier af de 13 årlige indberetninger følger sidst i dette indlæg). Her meddeles det, at der også i dette år blev fremstillet hvidtglas - til en værdi af 5000 rigsdaler. Vi står altså her med en tilsyneladende uforklarlig produktion af hvidtglas i en periode på otte år, inden hvidtglasovnen overhovedet starter.

Nu kan man jo selvfølgelig hævde, at disse otte års difference - bortset fra den glashistoriske indfaldsvinkel - ikke gør den store forskel og egentlig er inderlig ligegyldig. Men i bestemmelsen, dokumentationen og forsøget på differentiering mellem Mylenbergs og Aalborgs tidlige produktion af hvidtglas *kan* denne tidsmæssige forskel være af afgørende betydning.

For overhovedet at gå ind i disse betragtninger er det nødvendigt indledningsvis at vurdere kildematerialets oplysninger og sandsynlige troværdighed. På landsarkivet i Viborg opbevares de sirligt udfyldte, årlige indberetninger fra Aalborg Glasværk til toldarkivet i Aalborg, der på dette tidspunkt var under effektiv og dygtig ledelse af toldkontrollør S.T. Thorbrøgger, 1824-1869 (3). Det er sandsynligvis hans sans for perfektion, der i dag gør det muligt at efterspore disse væsentlige bilag, der i nummerorden ligger pænt og tilgængeligt ordnet i de fleste årgange. Indberetningerne er alle skrevet på enkeltark med oplysninger om antal ansatte, deres stilling, køn og alder, en spændende opgørelse og fordeling af anvendte materialer, den samlede produktion af flasker og værdien i rigsdaler samt endelig i de tidligere nævnte år - værdien af hvidtglas-produktionen. I de her undersøgte årgange - 1854-1866 incl. - er indberetningerne 1854-62 underskrevet af Rathmann & Kissmeyer, i årene 1860-1862 desuden af Carl Dam, der var blevet ansat som bestyrer, fra regnskabsåret 1863 alene af Carl Dam. Efter konkursen og salget af Glasværket til en af de største kreditorer kulfirmaet Levinsen og Speyer 1863, var Carl Dam nu ansat som driftsleder. Det kan iøvrigt virke besynderligt, at Kissmeyer er medunderskriver så sent som den 2. januar 1863 for regnskabsåret 1862, eftersom nogle kilder beretter, at Kissmeyer dør 1858, andre 1860... (4,5). Ud fra disse årlige indberetninger må dette originale kildemateriale efter bedste evne vurderes som absolut troværdigt.

Og så til den egentlige årsag til dette indlæg...

I følge glaslitteraturen fandt man i november 1973 i købmandsforretning i Lemvig en trykt fælles priscourant for Mylenberg og Aalborg Glasværk. Arket var med håndskrift forsynet med årstallet 1859 og anbragt i en regnskabsprotokol fra samme år. Naturligvis kan priscouranten være et år eller to gammel før den er nået frem til købmanden men ikke mere, da det er april 1857 Conradsminde lukker, og hvidtglasproduktionen overføres til Mylenberg, der fra dette tidspunkt som nævnt overtages af Rathmann & Kissmeyer. Derfor virker det påførte årstal sandsynligt. Eftersom det er blevet betragtet som en glashistorisk kendsgerning, at det hvide glas som nævnt først blev produceret i Aalborg fra 1866, må bl.a. alle drikkeglassene anført i priscouranten logisk nok være en opgørelse over, hvad Mylenberg var i stand til at levere - eller hvad Aalborg på et senere tidspunkt forventede at kunne levere.

Fundet af denne priscourant udfyldte et hul i forsøget på en nærmere dokumentation af de nordjyske glas. Nu havde man Conradsmindes priscourant fra 1847-48 med - omend ret så uanvendelige - skitser af drikkeglas, Aalborgs fyldige katalog fra ca 1885 og nu et i forhold til Conradsminde overraskende omfattende og detaljeret udbud af hvidtglas fra Mylenberg. Dette har været vores tilgængelige katalogmateriale om nordjyske glas i snart 30 år. Et efter omstændighederne acceptabelt indblik i de tre værkers produktion.

Hvis vi nu tager oplysningerne fra landsarkivet i Viborg om Aalborgs tidligste hvidtglasproduktion helt fra 1858 for pålydende, vil det betyde, at én af vores vigtigste kilder til hjælp til dokumentationer af gamle glas på sin vis falder til jorden. Herefter ved vi jo faktisk ikke længere, om hvidtglasset i 1859-priscouranten er fremstillet på Mylenberg eller Aalborg, om det i bogstavelig forstand er en fælles priscourant. Det ville dog til gengæld være en tiltrængt hjælp til dokumentation af Aalborg glas, hvor vi i hele det anerkendte forløb fra 1866 til 1910 kun er i besiddelse af nævnte katalog fra ca 1885. Altså intet om den tidlige produktion. Omvendt ville vores eneste hjælp - ud over de traditionsbestemte dokumentationer, som især Peter Riismøller indsamlede i 40'erne og 50'erne om nordjyske glas - til at bestemme Mylenbergs produktion af hvidtglas være noget nær forduftet (6).

Ikke desto mindre ville det bekræfte en lurende mistanke, som jeg ofte har hørt udtalt hos glassamlere. Selv om et katalog eller en priscourants officielle udbud ikke nødvendigvis er identisk med den faktiske produktion, har det undret, at et ret undseligt glasværk, som i forvejen var overbebyrdet af at have overtaget hele Conradsmindes hvidtglasproduktion i 1857 skulle være i stand til at levere et så omfattende og ambitiøst sortiment, som 1859-priscouranten giver indtryk af.

Umiddelbart virker det logisk nok, at Aalborg allerede omkring dette tidspunkt ville påbegynde en produktion af hvidtglas. Netop 1857-58 var et kriseår i Danmark med lavkonjunktur, bl.a. som følge af fejlslagen høst var der almindelig pengemangel. Salget af glasvarer var faldet drastisk. Aalborg var i svære afsætningsproblemer og stærk forgældet af Rathmanns underbudspolitik over for Holmegaard og havde hårdt brug for ekstra rigsdaler i den slunkne kasse. Mylenberg havde trods en del ombygning hverken kapacitet til at videreføre Conradsmindes høje produktion efter lukningen eller til at ansætte alle de ledige glasmagere. Så i forsøget på at rette op på den anstrengte økonomi kaster Aalborg sig ud i fremstilling af hvidtglas. Trods de svære tider var der tilsyneladende et marked, som Aalborg delvis kunne overtage, ligesom der var ledig kvalificeret arbejdskraft.

Hvis vi vender tilbage til Henning Benders tabel (fig. 1), kunne vi konstatere, at der for året 1864 - bortset fra antal ansatte voksne - manglede oplysninger. Der findes imidlertid i landsarkivet en fyldigere indberetning også fra dette år, indsendt til toldarkivet af Carl Dam

dateret 1. januar 1865. Der oplyses, at der i årets løb er "fabrikeret Glasvarer til Beløb Rdl. 36.000", men ingen særskilt opgørelse for hvidtglas. Om vi nu ud fra dette kan konkludere, at der netop i dette år ikke blev fremstillet hvidtglas, eller om Carl Dam ikke har fundet det nødvendigt at udspecificere beløbet, er ikke til at afgøre. Denne formulering på indberetningen adskiller sig fra de tidligere år. Det er nemlig også første gang, at antallet af flasker ikke anføres. Kun den altfavnende betegnelse "Glasvarer". Året 1864 var Carl Dams første fulde regnskabsår som driftsleder for de nye ejere Levinsen og Speyer efter overtagelsen 1863. Men umiddelbart må vi nok tage det for pålydende, at der ikke har været fremstillet hvidtglas i 1864, men afvises kan det næppe.

Ser vi på de to sidste i denne forbindelse undersøgte årgange 1865 og 1866, vender Carl Dam tilbage til den normale indberetningsprocedure med angivelser af flaskeproduktionens størrelse. I disse to år stiger produktionen af hvidtglas drastisk, i 1865 til 14.000 og i 1866 til 38.000 rigsdaler, hvor hvidtglasovnen skulle være startet. Så medens vi i perioden fra 1858 til 1863 har rimelig stabil produktion af hvidtglas - fra 3500 til 5500 rigsdaler, måske med en pause i 1864 - får vi her i 1866 den forventede stigning.

Men hvad så med de 14.000 rigsdaler i 1865? I forhold til de tidligere år svarer det faktisk til en tredobling af produktionen. Måske er den egentlige hvidtglasovn startet allerede i løbet af 1865. Det er ikke lykkedes mig at finde nærmere dateringer om denne opstart. I *Arv og Eje* 1957 skriver Peter Riismøller i en af sine meget omfattende artikler om nordjyske glas: "Det var meningen at indrette en hvidtglasovn i Aalborg, men på grund af krigen i 1864 blev planen forsinket og kom først til udførelse i 1866..."(7). Det har ikke været muligt at efterspore disse oplysninger.

Om samme emne beretter Jan Kock i *Glas & Mennesker* fra 1986 om brandtaksationen fra 1867. I denne beskrives glashyttens placering og dimensioner samt forskellige andre tiltag, bl. a. nye nødvendige boliger til den forøgede medarbejderstab. Men ingen dato om ibrugtagningen af glashytten (8).

I købmand Søren Levinsens hovedbog med regnskaber fra bl.a. Aalborg Glasværk fra 1864 til 1886 fandtes desværre heller ingen oplysninger, der nærmere kunne datere hvidtglasovnens start (9).

Forskellige overvejelser

Før vi begejstret eller fortvivlet alt efter temperament drager for vidtgående konklusioner af disse betragtninger, er der er nogle faktorer, der kræver nærmere overvejelser.

- Hvor stor er den relative værdi af hvidtglasproduktionen?
 - Er der en anden tolkningsmulighed af produktionsværdierne?
 - Hvad er egentlig definitionen af hvidtglas?
-
- Vi må nok slå fast, at produktionen af hvidtglas i perioden 1858-63 var ret så beskednen. Opgjort i en gennemsnitsværdi svarer det til en årlig omsætning på 4200 rigsdaler, eller rundt regnet ca 10% af den samlede årlige omsætning. Så der har ikke været tale om meget andet end et supplement til flaskerne. Samtidig er det kun godt 11% af værdien i 1866, hvor den som nævnt stiger til 38.000 rigsdaler.
 - Hvad næste overvejelse angår, er der faktisk en helt anden indfaldsvinkel til disse produktionstal af hvidtglas i denne periode, der anstændigvis også bør tages i betragtning. Muligvis kan de indberettede oplysninger til toldarkivet tolkes på en ganske anden måde.

1857 var året, hvor Rathmann & Kissmeyer via nogle komplicerede transaktioner også blev ejere af Mylenberg. Det kan derfor ikke umiddelbart udelukkes, at beløbsangivelserne for hvidtglasproduktionen, der altså for første gang figurerer i indberetningen fra året efter, 1858, er Mylenbergs og ikke Aalborgs omsætningstal, som ejerne af begge glasværker af indberetnings- og skattemæssige årsager har været forpligtiget til at opgive til Aalborg toldarkiv. Skulle dette vise sig at være tilfældet, har det reelt ikke ændret vores hidtidige indstilling til kildeværdien af den fælles 1859-priscourant. Så er vi stadig status quo - så er hvidtglasstet stadig fra Mylenberg. Blot har vi så fået nogle nøjagtige og spændende angivelser af produktionen af hvidtglas tilbage til 1858 og til værket lukkede i 1863.

Hvis denne sidste teori er rigtig, må produktionsværdien på mellem 3500 og 5500 rigsdaler sandsynliggøres, dvs vi må finde andre sammenlignelige kilder fra perioden. Desværre er disse yderst sparsomme. Der findes stort set intet kendt kildemateriale, der belyser Mylenbergs hvidtglasproduktion i denne periode. En ofte citeret kilde er Axel Nielsen: *Industriens Historie i Danmark*, III 2. halvbind, hvor der findes et kapitel om glasindustrien (10).

Efter Fabrikstederne for 1855 fandtes der af Glasværker i Kongeriget:

	Mænd	Kvin- der	Drenge	Piger	Ialt Arb.	Produktionens Størrelse	Produktionens Værdi i Rd.
Kastrup	26	—	10	—	36	—	36 000 Rd.
Helsingør	20	4	12	4	40	—	35 000 -
Holmegaard	78	1	15	—	94	—	72 000 -
Aalborg	32	7	—	—	39	700 000 Stkr.	36 000 -
Mylenberg	26	4	4	4	38	{180 000 Fla- sker etc. }	17 000 -
Conradsminde ..	38	2	10	—	50	{800 000 Stkr. Hvidglas }	30 à 40 000 Rd.
Ialt...	220	18	51	8	297	—	{ 226 000 à 236 000 Rd.

Fig. 2

Vi ser ud fra denne tabel, at Mylenberg i 1855 havde en produktion af 180.000 flasker etc. til en værdi af 17.000 rigsdaler. Det er selvsagt et problem, hvor meget der er flasker og hvor meget der er "etc". I denne sammenhæng begynder vi først at interessere os for produktionen af hvidtglas i 1858, hvor Mylenberg har forsøgt at overtage Conradsmindes voldsomme produktion. Vi må formode, at produktionen her 3 år senere er forøget en del. Ud fra disse overvejelser virker produktionsværdierne på Rathmann & Kissmeyers indberetninger tilsyneladende for små til at kunne være Mylenbergs. Beklageligvis ajuorføres disse fabrikslister først igen i 1871 (11).

Også ud fra andre betragtninger synes det usandsynligt, at tallene er Mylenbergs. De omtalte indberetninger omtaler som tidligere nævnt også antal og fordeling af ansatte. Som det fremgår af fig. 2 havde Aalborg i 1855 i følge fabrikslisterne 39 arbejdere ansat. På Aalborgs egne indberetninger til toldarkivet fra dette år anføres i alt 38, dvs tallene fra de to kilder er praktisk talt identiske og kan således ikke også rumme Mylenbergs ansatte. Hvis man forestillede sig, at indberettede tal for hvidtglas var fælles - i denne hypotese antager vi altså, at det alene drejer sig om Mylenberg og ikke Aalborg - ville man umiddelbart forvente, at indberetningernes øvrige oplysninger ligeledes gjaldt begge værker, men det kan som omtalt ikke være tilfældet med antal ansatte. Alle indberetningernes opgivelser synes derfor udelukkende at gælde Aalborg Glasværk.

- Som det sidste punkt i disse overvejelser, er det værd at forsøge at fastslå, hvad betegnelsen hvidtglas egentlig dækker. Umiddelbart skulle definitionen være indlysende. I ordlisten i vores *Dansk Glas* defineres hvidtglas som:

"Betegnelse for farveløst glas i modsætning til det billige mørke grøntglas. Blev efterhånden en slags kvalitetsbetegnelse og omfattede al slags finere glas til serviceglas, således også de bevidst farvede satser, især blåt og violet" (12)

Når problemstillingen overhovedet rejses, er det fordi det ville rart at kunne trække en linie mellem det hvide drikkeglas og medicinglas (pingel). For en samler af gamle danske drikkeglas ville det være bekvemt nærliggende at konkludere, at der med udtrykket hvidtglas i Aalborgs indberetninger menes forskellige drikkeglastyper og karafler.

I heftet *Et par prislister for nordjyske glas* opdeler Torben Witt på baggrund af indberetninger fra Nørlunds godskontor til de centrale myndigheder Conradsmindes produktion i bouteiller, medicinglas og hvidtglas. Her hedder det bl. a.: "Allerede i de sidste måneder af 1840 nåede værket op på 130.000 enheder, hvoraf de 8.000 var hvidtglas og 3 gange så meget var pingel" (13). Hvorvidt Aalborg i sine årlige indberetninger også anvendte denne opdelingsprocedure i hvidtglas og pingel, er umulig at afgøre.

Det gør naturligvis ikke tolkningen af indberetningernes produktionstal lettere, når der fra år til år ikke anvendes samme nomenklatur. I årene 1858-1863 og 1865 er ud over "Bouteiller" anvendt betegnelsen "Hvidtglas", i 1864 som nævnt fællesbetegnelsen "Glasvarer", mens 1866 efter angivelsen af antal bouteiller anvender betegnelsen "Forskellige Glasvarer" til en værdi af 38.000 rigsdaler. Som det fremgår af fig. 1, antager Henning Bender at hele denne sidste betegnelse i 1866 er analogt med hvidtglasproduktionen.

Indberetningen for år 1854 adskiller sig fra de øvrige årgange med hensyn til opdelingen af producerede varer. Her står der - tolket efter bedste evne:

"Produceret 600.000 stk div boutl., Sylteglas og Medicinglas til værdi 30.000 rd."

I 1859-priscouranten genfinder vi betegnelsen "Sylteglas", men kun udført i grønt glas. "Medicinglas" derimod kun under *Hvide Glasvarer*. Så muligvis har Aalborg allerede på dette tidspunkt haft en potte beregnet til det hvide glas. Rent teknisk er det efter sigende ikke uden problemer at blande potter til hvidt og grønt glas i samme ovn (14).

Glasslibere i 1857 og 1858?

I forbindelsen med undersøgelsen af tidspunktet for starten af hvidtglasproduktionen stødt jeg i indberetningerne fra årene 1857 og 1858 på nogle andre overraskende oplysninger.

Under ansatte (beskæftigede) ved Aalborg Glasværk opgives i 1857 2 glasslibere og 1 glassliber i 1858. Derefter figurerer slibere ikke før hvidtovn-året 1866. I dette år er anført 2 slibere. At der er ansat en sliber i 1858, hvor de første hvidtglas oplysninger indberettes, kunne umiddelbart forklares, men hvorfor er der så ingen slibere fra 1859 til 1865 incl. - bortset fra 1864, hvor der måske ingen hvidtglasproduktion fandt sted? (Jeg ser i denne forbindelse bort fra, at sliberne eventuelt kunne være anført under anden stillingsbetegnelse). Og hvad har de to slibere lavet i 1857? Til det grønne glas er der jo ikke brug for slibere.

Her er der igen grobund for nogle friske og fantasifulde teorier, da vi desværre er løbet tør for facts. Men man kunne jo forestille sig, at Mylenberg efter Conradsmindes lukning april 1857 ikke selv havde tilstrækkelig slibekapacitet og derfor sendte sine ellers færdige råvarer til Aalborg, hvor de så blev slebet. Hvis denne hypotese har en gnist af sandhed i sig, er situationen unægtelig noget unik: På Aalborg Glasværk sidder de nyligt opsagte, men nu igen ansatte Conradsmindesfolk og sliber glas fremstillet på Mylenberg! Den fuldendte nordjyske treenighed, der umuliggør ethvert seriøst forsøg på dokumentation om oprindelse.

En anden og måske mere sandsynlig forklaring på Aalborgs ansatte glasslibere i 1857 og 1858 kan muligvis søges i forholdene omkring Døstrup Mølle. I *GLASNYT*, april 1986 fortæller vores ærede formand Poul Schjelder om et avisudklip, der nævner et glasværk ved Døstrup Mølle omkring 1860. Ved lokalhistoriker og slægtsforsker Marius Johansens mellemkomst opklares mysteriet.

Han forklarer, at Mylenbergs forpagtere Kauffeldt og Kielgast pr. 31.10.1856 underskriver en lejekontrakt med ejeren af Døstrup Mølle, N. Hollesen, "hvorved de formedels en afgift på 200 rdl. årligt får vandkraft til drift af 2 slibemaskiner samt værkstedsløse...". Marius Johansen har oven i købet et bud på, hvem de to slibere kunne have været, nemlig Johan Christian Storr og Niels Christensen. Der var således ikke tale om et *glasværk*, men om et *glassliberi*, hvor Mylenberg kunne øge produktionen af sine forskellige slibninger. Lejekontrakten er aflyst januar 1861 og har altså været i kraft i mindst fire år (15).

Vi kan ikke udelukke, at det *kan* være disse to slibere, der efter Aalborgs overtagelse af Mylenberg 1857 nu figurerer i Aalborgs indberetning til toldarkivet for dette år. Det ville være som et mindre regnestykke, der pludselig går op. Men igen... hvorfor så kun én sliber i 1858 og derefter ikke flere før de nævnte to i 1866?

Disse sidste oplysninger om slibere i 1857, 1858 og 1866 supplerer tilsyneladende den omfattende tabel vedrørende glasslibere ved Aalborg Glasværk, som Poul Verner Kamp indsendte til *GLASNYT* i 1987 (16). Der blev i denne undersøgelse anvendt fire typer kildemateriale fra perioden 1860-1910: Folketællinger, Vejviseren for Aalborg, Skatteligning og Glasværkets lønningsliste. I 1870 fandtes i folketællingen de første navngivne slibere, fire i alt. I de to tidligste undersøgte kilder - folketællingen fra 1860 og Vejviseren for Aalborg fra 1861 - fandtes ingen glasslibere anført, hvilket jo stemmer med indberetningernes oplysninger. Men oplysninger om de her nævnte slibere fra 1857, 1858 og 1866 figurerer ikke i tabellen, da der i denne ikke foreligger kildemateriale fra disse år.

Opsummering

Spørgsmålet er herefter, hvor meget vi kan tillade os at konkludere ud fra de årlige indberetninger 1854-1866 fra Aalborg Glasværk med hensyn til de undersøgte problemstillinger. Som det ofte er tilfældet med et kildemateriale har det en tendens til umiddelbart at skabe flere problemer, end det løser. Selv om man i sådanne tilfælde skal træde yderst varsomt, så lad os alligevel ganske frejdigt slå fast,

- at der i tidsrummet 1858-1863 samt i 1865 er blevet produceret hvidtglas, før den egentlige hvidtglasovn blev opført, muligvis også i 1864,
- at vi herefter ikke kan være sikre på, at hvidtglasset anført i 1859-priscouranten er fremstillet på Mylenberg,
- at den årlige produktion af hvidtglas svarer til ca 10% af den samlede produktion,
- at det er en beklagelig kendsgerning, at vi ikke har en klar definition af "hvidtglas",
- at der har været glasslibere ansat i årene 1857, 1858, og 1966,
- at indberetningernes oplysninger alene gælder for Aalborg Glasværk.

Torben Errboe

Referenceliste

1. Henning Bender: *Aalborgs industrielle udvikling fra 1735 til 1940*. Aalborgs historie 4. Aalborg kommune 1987
2. Landsarkivet for Nørrejylland. LAN. B298, løbenr. 545, 546: Aalborg Toldarkiv. Årsberetninger og forarbejder 1847-1878
3. Se ref. 1, s. 132
4. Peter Riismøller: *Nordjyske Glas II*. Arv og Eje 1857, s. 8
5. Jan Kock: *Glas & Mennesker*. Bidrag til historien om Glasværket i Aalborg. Aalborg-bogen 1986. Aalborg 1986, s. 15
6. Peter Riismøller: *Nordjyske Glas I og II*. Arv og Eje 1956 og 1957
7. Se ref. 4, s. 9
8. Se ref. 5, s. 16
9. Lokalthistorisk Arkiv, Aalborg: Købmand Søren Levinsen: Hovedbog, bl.a. med årsregnskab for glasværk 1864-1886. A2503, løbenr. 1
10. Axel Nielsen: *Industriens Historie i Danmark*, III, 2.halvbind. Kapitel IV: Glasindustrien. København 1944
11. Se ref. 1, s. 472
12. Alfred Larsen, Peter Riismøller, Mogens Schlüter: *Dansk Glas 1825-1925*, 4.udg. 1996, s. 415
13. Torben Witt: *Et par prislister for nordjyske glas*. Hikuin 2, 1975, s. 14
14. Oplyst af Jan Kock
15. Poul Schjelder, Marius Johansen: *Glasværk på Døstrup Mølle?* Glasnyt, april 1986
16. Poul Verner Kamp: *Glasslibere ved Aalborg Glasværk*. Glasnyt, januar 1987.

Årlige indberetninger fra Aalborg Glasværk til
Aalborg Toldarkiv 1854 -1866

X Aalborg d 31 Decr 1854 20

Glassværket d. 31 Decr 1854 for
Glasværket

Løstgjæftigt 14 Glasværker
2 Smaltræ
3 Fjærbænder
7 Brænde for 12 til 14 Kær
8 almindelige Brænder
2 Eentabjænder

af Material forbrugt

7500 R Haubal
1200 " Løst og særligt for Lyng
600 " Sand
60000 R Stenpulv
60000 R Fjælbænder
25000 R Løst sand

Arbejdsmænd

600 000 R for Løst og særligt for Lyng
til Arbejdsmænd 30000 R

ve. v. d. d. d.
Mathiasen & Nijsmejer

1855.
 Aalborg Glasværks
 Production og tilhørende Arbeidskraft
 i Aaret 1855.

J. Aarhøjs Løb er fabrikeret 600,000 Lb
 forfjællige Bouteiller, til Løb på 35,000 —
 Med Fabrikken er beskæftiget

- 1 Bogholder
- 1 Revisor
- 2 Centrunder
- 19 Glasmagere
- 7 Drenge
- 8 Dageløse

Opraa. Materialer er forbrugt

- 7500 Ton Gjenkøl
- 1000 — — Aske
- 80,000 „ Rørbak
- 30,000 — Natron
- 40,000 — Brændskum
- 400 Ton Kalk
- 600 — — Sand
- 200,000 „ Glaskear.
- 150,000 — — Døbler

Aalborg den 31 Decbr 1855
 Matt. Møller & H. Jørgensen

1856 D.

Aalborg d. 31te Decbr. 1856.

AALBORG

De i Fabrikkens forsted er beskæftiget:

- 1 Bogholder
- 1 Revisor
- 2 Contanter
- 19 Glasmagere.
- 7 Dreng
- 8 Dagløbere.

Of saad Materialer er forbrugt:

- 7500 Td. Stenkul.
- 1000. Sten
- 80000 lb Rosalt
- 30000 lb Natron
- 40000 lb Brunstene
- 400 Td. Malt.
- 600. Sand.
- 200000 lb Glasmasse.
- 150000. Fibeled.

De Andre Løse er fabrikkens 700000 lb forskellige Løse
til Løse Pd 40000.

Mathias & Niels Meyer

Ålborg d 30 Decr 1857

Om Fabrikken forstedes ar bejftøftighed:

2 Comptoinister
19 Glasmagere
7 Dreng
5 Begleiere
2 Glasflidere

Om naar Materialer ar forbringt:

7,500 Tønder Grøn Kalk
1,000 " Ask
80,000 " Roesalt
30,000 " Natron
40,000 " Brændsteen
400 Tønder Hull
600 " Sand
200,000 " Glaskaar
150,000 " Fibeeler

Om Quartz Løst ar fabrikeret 700,000 Pfd forskellige Størrelser til Salat
Rd 40,000 . . .

Arbejdst.

Pattmann & Wijnmeyer

til
Det Kongelige Soldkammer
Ålborg

B. 2. 4. 15.

Med Fabrikken foresat er bestjelligt

1 Comptoirisk

19 Glasmagere

7 Drengs

5 Dagleire

1 Glasliber

Op naar Materialer og forbrug

7500 Td. Steenkul

100 " Aske

80,000 " Poesalt

30,000 " Natron

40,000 " Brønnskeer

400 Td. Kalk

600 " Sand.

200,000 " Glaskaar.

150,000 " Pibeler.

Med Carsto Løb er fabrikkens 643,000 af Boiskeiller
til Løb Rd. 36,000 og Gnidtglas til 4 Sorter Rd. 5,000
ialt Rd. 41,000.

Aalborg Glasværk d. 31. Dec. 1858

Mathmann & Nisfingjer.

Med Fabrikkens forstads og bestyrelse

1 Bogholder

1 Revisor.

19 Glasmagere.

5 Dreiere.

7 Bønge.

Al saan Materialer er forbrugt i Aarats Løb

7500 Td. Skindul.

50,000 r Rosalt.

30,000 r Natron.

40,000 r Brønnskeem

200 Td. Kalk.

600 Td. Sand.

200,000 r Glaskaar.

150,000 r Pibler.

Al Aarats Løb er fabrikket 572,000 r Rødsutter til
Løb Rd . 33,000 og Rødsglas til Rødsin Rd . 5,500, ialt
 Rd 38,500.

Saltog Glassærk d. 30^e Decbr. 1859.

Mathmann & Nifmeyer

H
til
Søldkammeret

hermed.

Om Løstribben forstuds er bestyftelig:

- 1 Bestyrer
- 1 Bagholder
- 1 Revisor
- 1 Meester
- 19 Glasnager
- 5 Pagliere
- 9 Truge

Om saar Materialier er i f. O. forbrugt:

- 5000 Td. Steenkul.
- 122,000 % Koksalt.
- 30,000 % Natron.
- 20,000 % Brændsteen.
- 13,50 Td. Sand.
- 60,000 % Glaskaar.
- 150,000 % Fiheler.

I Clavens Sol er fabrikeret 523,000 Pj. Briller eller til Gode's Rd 31500 og Hvidglas til Warden Rd 3600, ialt Rd 35,100.

Aalborg d. 21 Januar 1861.

H. Mathiasen, (over Seer)

G. H.

Ges. Løstribben, (atvorn) Thorbjørg
Riader af Dannebrog og Dannebrogsmænd.
Korteds.

Det Fabrikhus forstede er bestyret

1 Bestyrer
1 Revisor
2 Comptoirister
1 Mester
19 Glasmagere
5 Dagliere
9 Drengs

Af saar Materialer er i Chans Lot forbrugt

8000 Rd Skeumbil
122000 " Rosalt
30000 " Natron
20000 " Brindskew.
1850 Rd Sand
60000 " Glasmaaer
150000 " Pibuler.

I Aare 1861. er fabrikkens 530.000 Rd Boust.
til Løst Rd 32.000 og Hvidtgle til Wordin Rd 3600,
ialt Rd 35600.

Salberg Glasværk 1. Deel 1861
J. P. Mathiasen, Hovedmand
Carl Hansen

11/11

Aalborg d 2^e Januar 1863.

Undersøttelse af fabrikkens forstand og bestyrelse

- 1 Bestyrelse
- 1 Revisor
- 2 Kontrore
- 1 Meester
- 19 Glasmagere
- 5 Taglere
- 13 Børn.

Opraas Materialer m: Opraas Løb forbrugt

- 8000 Td Skeerul.
- 122000 t Roesalt.
- 30000 t Natron.
- 20000 t Brændsteen.
- 1850 Td Sand.
- 60000 t Glaskaar
- 150000 t Fibuler.

Det vil forlænes her en fabrikkens 600,000 Sky Bøddl. til
Løb til Rd 32000 og Hvidtglas til Rd 4000 ialt
Rd 36000.

Lørdag
J. Thorsbøgger

J. Th.

Gen Lødsinspektør, Statens Thorsbøgger
herstede.

Med. Substanser fra resten af Byggeselskabet:

- 1 Bøtgenad
- 1 Røstfærd
- 1 Guldsmid
- 1 Mønter
- 20 Guldmynter
- 3 Dagspenge
- 14 Bøtgen

Ud over Medlemsindtægten til Aarsbetaling:

- 7500 Td. Skunktil.
- 100,000 Randskilling
- 20,000 Randskilling
- 20,000 Randskilling
- 2700 Td. Guld
- 60,000 Randskilling
- 80,000 Randskilling

Til Aarsbetaling af Medlemsindtægten 600,000 Randskilling
til Medlemsbetalt 33000 Randskilling og af resten af Medlemsbetalt
Randskilling 3500 Randskilling

København: 30 Dec. 1863.

J. Glasoverbet. København
(Care Sarr)

Die Subskription für das ...

- 1 ...
- 1 ...
- 19 ...
- 5 ...
- 14 ...

Die ...

- 800 ...
- 120,000 ...
- 30,000 ...
- 20,000 ...
- 50,000 ...
- 150,000 ...

Die ...

...
Glanzer ...
Carl ...

Med. Subventionen für 1865 nach beigefügtem:

- 1 Bisthum
- 2 Bischöfliche Stühle
- 1 Kloster
- 23 Pfarren
- 7 Dörfer
- 16 Bienen.

Umsatz Subventionen aus 1865 folgendermaßen:

- 8000 Th. Bisthum.
- 10000 Th. Stühle.
- 20000 Th. Pfarren
- 1500 Th. Dörfer
- 150000 Th. Bienen
- 80000 Th. Bienen
- 40000 Th. Bienen
- 5000 Th. Bienen

Umsatz Subventionen folgendermaßen 650,000 Th. Bisthum
114000 Th. 34000 Th. Bisthum 114000 Th. Bisthum

Sollberg, 28. Dec. 1865.

Generalkommissioner
Carl Schurz

W. J. Glavin's list of supplies:

- 1 B. T. Gun
- 2 B. T. Rifles
- 1 M. Gun
- 36 Cartridges
- 4 B. T. Rifles
- 3 B. T. Rifles
- 2 B. T. Rifles
- 32 B. T. Rifles
- 7 B. T. Rifles
- 2 B. T. Rifles

W. J. Glavin's list of supplies:

- 1500 lbs. Sugar
- 500 lbs. Flour
- 8000 lbs. Soda
- 35000 lbs. Beans
- 120 lbs. Rice
- 150 " Sugar
- 450 " Flour
- 700 lbs. Apples
- 100,000 lbs. Potatoes
- 2000 lbs. Apples
- 200 lbs. Sugar
- 1500 lbs. Apples
- 1000 lbs. Apples

1,000,000 of long. B. T. Rifles
 500,000 of long. B. T. Rifles in 35000 lbs.

W. J. Glavin
 28 Jan 1867

25 ÅRS JUBILÆUM

Selve dagen, den 23. august blev markeret med åbning af to udstillinger.

Kl. 16 mødte godt 30 medlemmer op i Danske Bank på Algade for at lykønske hinanden med den store dag og beundre de smukke glas, der var fordelt i tre montrer: en med et bredt udvalg af gode gamle danske glas, en med glas, der formodes at stamme fra Aalborg Glasværk, og den sidste med diverse jubilæumsglas og erindringsglas. En række medlemmer havde velvilligt stillet glas fra deres samlinger til rådighed, og banken bidrog til festlighederne ved at skænke et glas hvidvin. Bente Hansen, der havde været koordinator på udstillingen, bød velkommen, lykønskede "Glashistorisk Selskab, Aalborg*1976" med jubilæet og fortalte om udstillingen, suppleret af formanden Poul Schjelder.

Lidt senere begav vi os afsted til Det Nordjyske Landsbibliotek, hvor der kl. 17.30 var åbning af en udstilling, som bestyrelsen havde stået for. I fem montrer af forskellig form og størrelse var anbragt en broget blanding af, hvad man dog kan finde på at samle på, lige fra skår og brokker fra Myhlenbergs tomt over sjældne gamle flasker og forskellige tekniske artikler til farvede presseglas, små søde dukketing og ældre og yngre snapse- og vinglas. Desuden var der alle vore kataloger og andre udgivelser, og biblioteket havde fundet alle deres glasbøger frem. Det var jo

tanken, at udstillingen skulle virke som en appetitvækker, der kan få interesserede besøgende til at søge svar på eventuelle spørgsmål i litteraturen – og meget gerne melde sig ind i foreningen! Her var det Jette Steen, der var koordinator og bød velkommen. Efter besigtigelse af udstillingen trak vi os tilbage til et lukket lokale, hvor vi nød et lille glas vin og en god glassnak. En af stifterne fra 1976, Trolle Henriksen, fortalte veloplagt og spændende om, hvordan det gik til, at en lille flok glasinteresserede i Aalborg dengang tog initiativ til en stiftende generalforsamling, fordi man følte, at man i høj grad manglede viden om gamle danske glas og ofte kom i diskussion indbyrdes og med museets leder, Peter Riismøller.

En varm tak skal rettes til både Danske Bank og Det Nordjyske Landsbibliotek for at stille lokaler og faciliteter til rådighed.

Lørdag den 25. august var der så jubilæumsfest på "Orkideen"

47 festklædte medlemmer og ægtefæller dukkede op fra nær og fjern ved 6-tiden. Gensynsglæden var stor, og snakken gik livligt. Efter at velkomstdrinken var delt rundt, bød formanden velkommen, og man sivede efterhånden ind til de festligt pyntede (med glas selvfølgelig) borde og den overdådige buffet. En hyggepianist var der også til at sætte stemningen i vejret.

Efterhånden som der blev gjort indhug i fadene og den værste sult og tørst blev stillet, steg humøret yderligere, og underholdningsbidragene begyndte at melde sig. Vor kasserer, Karsten, klarede jobbet som toastmaster på glimrende vis og lagde selv ud med at udnævne vor nuværende formand, Poul Schjelder, til æresmedlem og overrække ham et fornemt diplom. Poul har som den eneste siddet i bestyrelsen i samtlige 25 år og har udført et kæmpearbejde for G.S.AA.

Dernæst kom turen til den til lejligheden forfattede og nu omdelte sang, som undertegnede havde forsøgt sig med. Efter fem vers var vi åbenbart nået til slutningen, men i stedet for at udbringe det forventede "LEVE" for foreningen sad jeg bare og vendte og drejede papiret og syntes, at der ligesom manglede noget. Jeg for hen til vor fotokopispecialist, der havde haft ansvaret for trykningen, og han fik meget røde ører. Heldigvis havde jeg været så forudseende (!?!) at putte originaludgaven med samtlige otte vers i tasken hjemmefra, og lige så heldigt var etablermentet i besiddelse af en kopimaskine, så manden med de røde ører (til hvis undskyldning skal siges, at han har haft ganske meget om de samme ører i den sidste tid) kunne fremskaffe de manglende tre vers.

Jytte Jørgensen fra Odense, som mange vil huske for hendes store viden om engelsk presseglass, holdt en fin tale, hvor hun bl.a. takkede for mange gode oplevelser med G.S.AA. men beklagede, at DSB ikke var villig til at indrette køreplanen efter vore mødetidspunkter.

Herefter sang vi så den komplette sang med alle versene, så vi kom omkring de fleste danske glasværker og alle de forskellige aktiviteter i G.S.AA., og så fik vi omsider råbt "LEVE" og "HURRA".

Næste indslag var Kaj Brøndum, en af veteranerne, der holdt en meget fin tale for foreningen, udarbejdet på vers. (se bagside)

Og så kom turen til Jan Kock, der havde medbragt Oehlenschlägers "Skt. Hans Aftenspil" og læste op heraf. Dels afsnittet om spejlkabinettet, fordi man netop ved et jubilæum ser tilbage, ser sig i spejlet, dels "Glaspusterie, naturlig Magie ...". For denne magi er det jo, som har fanget netop os ind.

Endelig kom så turen til formanden, som så tilbage på de forløbne 25 år og fremhævede enkelte år og datoer som særligt bemærkelsesværdige eller dramatiske, herunder bl.a.

1976: Stiftelsen.

1977: Navneændring og logo.

1984: Man diskuterer nedlæggelse på generalforsamlingen!

1985: Glasnyt starter.

1986: 10 års jubilæum med medlemmernes udstilling.

1992: Udstilling af Aalborg-glas på museet.

1995: 25.1. Den kolde aften, da museet havde glemt os, og vi måtte ty til "Huset", som vi så siden har gjort til vort faste mødested.

1996: 20 års jubilæumsfest.

- og så er vi efter endnu en række spændende arrangementer nået frem til i dag.

Herefter fik vi en oversigt over medlemstallets udvikling gennem de 25 år og en opsummering af udgivelserne (se nærmere herom i jubilæumsskriftet).

Poul takkede rørt for udnævnelsen til æresmedlem men undlod ikke at pege på, at det var første gang, at en bestyrelse havde taget en beslutning bag ryggen på formanden. Han mindedes også vore to afdøde æresmedlemmer, Mogens Schlüter og Harald Roesdahl, og kom så frem til, at et tredje æresmedlem, vor uundværlige Jan Kock, faktisk aldrig var blevet officielt udnævnt. Det blev der nu rådet bod på, idet Jan fik overrakt et flot diplom.

Vi har modtaget jubilæumshilsen fra Holmegaards Glasværk med en gave i form af en glas-dirigentsklokket. Fra vennerne i Glashistorisk Selskab Holbæk var der et guldrandet telegram.

Efterhånden var den gode mad vederfaredes retfærdighed og kaffen drukket, og vi begyndte at vimse rundt for at sludre med venner ved de andre borde. Vi samledes til sidst i et tilstødende lokale, hvor bordet var dækket med jubilæumsskrift og "mulepose". Efter et foreløbigt kig i den flotte bog pakkede vi de medbragte glas ud og lod dem vandre bordet rundt med indledende og supplerende kommentarer, ganske som vi plejer ved vore sædvanlige klubaftener.

Nu var klokken ved at blive mange, og folk begyndte at tage afsked. Vi var enige om, at det havde været en meget vellykket aften. Det lille kiks med de i første omgang manglende tre vers havde bare været et sjovt indslag, som bidrog til at højne stemningen. Det er tit kedeligt, når alt er *for* perfekt. Sangen i sin helhed udsendes i øvrigt sammen med dette Glasnyt.

Alt i alt blev det en flot markering af et 25 års jubilæum, som G.S.AA. trods alle forudsigelser i starten er nået frem til. Mon vi får 25 år til?

Irene Kristensen

Jubilæumsfesten, Glashistorisk Selskab d. 25 Aug. 2001.

Kære Glasvenner bestyrelse og formand,
Jeg vil gerne ved denne lejlighed give historien en ekstra " Tand "
Det skete for lidt mere end 25 år siden,
i begyndelsen var vor klub noget liden,
der var samlet 3 antikvitetshandlere på Kastetvej,
der alle hver for sig, søgte noget om glasviden.
De kunne ikke skelne gammelt fra nyt,
de nøjedes ikke med, at sige pyt.
de indrykkede en annonce i den lokale avis,
og samlere mødte talrigt op, naturligvis.
Aalborg Museums chef P. Rismøller havde i Aalborghallen,
givet 10 afteners foredrag om gl. glas en ordentlig en på skallen.
Sa udgav han og andre en glasbog i 1963,
det gjorde mange samlere godt tilfreds.
Af andre glaseksperter, der ikke er mere, kan nævnes Schluter og Roesdal fra Tanslet
de gjorde begge et stort arbejde, der ikke altid var så let.
Vi mindes disse tre ved denne lejlighed så gerne,
de var alle 3 glassamlerens stjerne.
Her må man vist nok,
i vor forening også nævne Jan Kock,
han er jo vor selskabs "liebling",
i 1986 kom hans bog om Glas og Mennesker, dog mest om slibning.
Her i aften må man konstatere og tænke,
hvorfor der sidder så mange på disse bænke.
Det er sikkert, at de fleste er "skøre med gamle glas"
Det er bevist, at jagten herpå kan gøre folk godt tilpas.
I vort selskab, udbeksler vi meninger, formodninger og teorier,
nok for at undgå, alt for mange " forbiere".
Havde jeg her kunnet finde den rigtige glose,
ved denne lejlighed, at give de talrige bestyrelser en flot rose,
for et utrætteligt arbejde for vi medlemmer,
med gode afterner, de vi ikke glemmer.
Og for alt arbejde, der er lagt for sagen,
og også for 25 års jubilæumsdagen.
Jeg vil også rette en tak til alle foredragsholdere i vort selskab,
de gav os gode aftener, og også et godt venskab.
Nu er vist tiden inde, at jeg slutningen må finde
Det skal gøres med hjælp fra alle, ved at råbe et hurra
for vort selskabs fortsatte trivsel, det leve, så det gjalle,
med 3 korte og 3 lange, Kaj Brøndum Kristiansen.